



Agenda initiatief: Niet data maar de mens centraal

1. Aanleiding

De overheid maakt steeds vaker gebruik van complexe data die ze over burgers verzamelt. De koppeling van die data is echter ondoorzichtig en de algoritmes die overheidsdiensten gebruiken om de data te verwerken zijn moeilijk te controleren. Dat is een recept voor hardnekkige systeemfouten, die grote gevolgen kunnen hebben. Er zijn tientallen factoren die mee kunnen wegen voor een gemeentelijk 'fraudevinkje'. Ook Zaanstad maakt gebruik van data en risicoprofielen.

De PvdA wil dat deze digitalisering zich ontwikkelt in lijn met menselijke waarden en normen. Datagedreven technieken mogen ongelijkheid in de samenleving niet vergroten, maar moeten juist gebruikt worden om ongelijkheid te verkleinen. Zo moet technologie vrij zijn van discriminatie en voor alle betrokkenen transparant zijn. Ieders privacy moet maximaal gewaarborgd worden.

2. Doel initiatief

Artikel 1 van de Grondwet verbiedt discriminatie op welke grond dan ook, tenzij voorzien bij wet. Niet alleen discriminatie op grond van etniciteit of sociale klasse, maar ook andere vormen van discriminatie passen niet in een rechtsstaat waarin burgers als individuen worden behandeld. Het is in de ogen van de PvdA onrechtmatig om een burger op een risicolijst te plaatsen omdat diegene statistisch gezien een 'bedenkkelijk profiel' heeft. Meer fundamenteel valt de vraag te stellen of het proactief indelen van onverdachte burgers in risicoclassificaties überhaupt als een overheidstaak kan worden beschouwd. Een burger heeft het recht om op zijn individuele handelen te worden beoordeeld, in plaats van te worden gereduceerd tot kenmerken die hij om wat voor reden dan ook deelt met een statistisch gegenereerd risicoprofiel.

Met dit voorstel wil de PvdA Zaanstad:

- *het college oproepen om onder andere een constructie te vinden en in te voeren die de maatschappelijke en ethische gevolgen van het gebruik van technologie in de organisatie en WGA kan toetsen.*
- *de centrale vraag stellen: mensen op basis van profielen indelen in risicoclassificatiemodellen, moeten wij dit willen?*

3. Huidige situatie in Zaanstad

De overheid voorspelt na het verbod op het 'massasurveillancesysteem' SyRI nog altijd fraude en andere misstanden in sociaaleconomisch zwakkere wijken. Dit wordt de 'wijkgerichte aanpak' (WGA) genoemd. Uit de antwoorden op onze eerder ingediende vragen blijkt dat ook Zaanstad aan risicoprofilering doet en algoritmen toepast. Zie: [PvdA vragen gebiedsgerichte aanpak en gegevensbescherming](#)

Hiervoor worden gevoelige gegevens gedeeld en fraude-indicatoren gebruikt: van indicatoren als ‘alleenstaande moeder in de bijstand’ en zogenaamde ‘zachte meldingen’ tot het waterverbruik van AOW’ers. Zo komt Zaanstad tot verwonderadressen. Het is bekend dat Zaanstad ook het algoritme van de toeslagenaffaire heeft gebruikt.

Voorbeelden van een aantal risicoprofielen:

Indicator: Alleenstaande moeder met kind in de bijstand
Risico: Uitkeringsfraude
Aanname: Uitkeringsfraude (schijnverlating). De persoon heeft kennelijk of mogelijk een relatie en de vader van het kind draagt toch nog op een manier financieel bij.

Indicator: Geen beroep op minimaregeling participatiewet
Risico: Uitkeringsfraude/adresfraude
Aanname: De persoon heeft een uitkering, geeft geen aanvullende inkomsten of giften op, maar doet geen beroep op bijzondere bijstand, langdurigheidstoeslag of andere gemeentelijke inkomensondersteuning. Mogelijk zijn er andere (niet-opgegeven) inkomsten of giften.

Indicator: Alleenstaande ouder met kinderen
Risico: Woonfraude/uitkeringsfraude/toeslagenfraude
Aanname: De ouder woont op een ander adres dan waar de eigen kinderen staan ingeschreven.

Aan de hand van indicatoren worden verwonderadressen geselecteerd voor de WGA. Een aantal indicatoren worden door het inlichtingenbureau uitgevoerd op aangeven van de gemeente. Dit is een goedgekeurde werkwijze met een wettelijke grondslag¹ en is de huidige praktijk bij veel gemeenten. Daarnaast voert de gemeente Zaanstad voor bepaalde indicatoren een bestandsvergelijking uit. Dat blijkt ook uit onderzoek van Argos en de internationale onderzoeksjournalistieke organisatie Lighthouse Reports. Zij hebben projecten onderzocht van de bij het grote publiek onbekende Landelijke Stuurgroep Interventieteams (LSI), die valt onder het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW).

Voor meer info zie:

[Uitzending: Een glazen bol voor fraude en leefbaarheid](#)

[In arme wijken voorspelt de overheid nog altijd fraude - HUMAN - VPRO](#)

¹ Voor meer informatie zie www.inlichtingenbureau.nl

In dit samenwerkingsverband, waarin de Vereniging van Nederlandse Gemeenten een coördinerende rol speelt, worden 'risicosignalen' gecombineerd bij adressen in vooraf geselecteerde postcodegebieden. Hieraan nemen gemeenten, de Belastingdienst, de uitkeringsorganisaties UWV en SVB, de IND, de Arbeidsinspectie, het Openbaar Ministerie en de politie deel. Het doel hiervan is achter de voordeur komen van bewoners in buurten waar het volgens de overheid schort aan leefbaarheid en waar fraude op de loer ligt.

Antwoorden op eerdere schriftelijke vragen over de opsporing van bijstandsfraude zijn hier te vinden: [Vragen PvdA_Opsporing uitkeringsfraude door een private partij](#)

4. Vragen aan de gemeenteraadsfracties en het college:

Vraag 1

Zijn de fracties het met de PvdA eens dat Risicoprofilering middels, al dan niet met datakoppeling van algoritmen, leidt tot vooringenomen overheidshandelen en besluitvorming. En dat de beginselen van behoorlijk bestuur zoals vastgelegd in de Awb dat de overheid geen vooringenomen besluiten neemt in het geding komt?

Vraag 2

Zijn de andere fracties het met de PvdA eens dat de praktijk van risicoprofilering evenals iedere andere inbreuk op de grondrechten onderwerp moeten zijn van een strenge noodzakelijkheids- en proportionaliteitstoets alvorens kan worden overgegaan tot inzet?

Vraag 3

Is de gemeenteraad het met ons eens dat er behoedzaam en zorgvuldig omgegaan dient te worden met de persoonsgegevens en rechtsbescherming van Zaanse inwoners en volledig af te zien van de inzet van hoog-risico algoritmen? Een voorbeeld hiervan is de vermeende noodzaak van risicoclassificatiesystemen in de bijstand ten opzichte van een veel minder ingrijpende werkwijze waarbij persoonlijk contact en de menselijke maat centraal staan.

Vraag 4

Is de gemeenteraad het met ons eens dat risico-inschattingsmodel nooit honderd procent vrij kan blijven van vooringenomenheid of de schijn daarvan, met name de vooringenomenheid van de gemeente richting kwetsbare groepen? En als het gaat om de wijkgerichte aanpak wij in Zaanstad niet meer op individueel niveau moeten voorspellen op basis van data, al dan niet met datakoppeling van algoritmen?

Vraag 5

Vinden we het als Zaanstad wenselijk en proportioneel dat alleen gegevens van inwoners met een bijstandsuitkering op basis van de Participatiewet wordt gebruikt en alle andere inwoners buiten beschouwing worden gelaten? Is hier per definitie geen sprake van discriminatie op grond van sociale klasse?

Vraag 6

Kan het college een reflectie geven op het rangschikken van inwoners in Zaanstad naar risico o.b.v. persoonskenmerken? Blijft het college geloven in de belofte van technologie en risicoclassificatie van inwoners?

Vraag 7

De gemeente kan met wetgeving, protocollen en door zelf het goede voorbeeld te geven de kaders stellen waarbinnen technologie zich verder kan ontwikkelen. Zijn de andere fracties het met de PvdA eens om onderzoek te doen naar de verschillende manieren waarop brede ethische toetsing van technologische toepassingen geïnitieerd door de gemeente kan worden gewaarborgd in de gemeentelijke organisatie. En daarbij in ieder geval de volgende opties te onderzoeken:

1. Een nieuw op te richten ethische toetsingscommissie (binnen de gemeentelijke organisatie of juist op enige afstand van de gemeentelijke organisatie);
2. Een verplichte technologieparagraaf (eventueel als pilot) bij (beleids)stukken die de raad toekomen om zo ook de democratische legitimiteit te borgen?

Namens de fractie van de Partij van de Arbeid Zaanstad

Eylem Koseoglu